

7. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. - 2. Oberarbeitete und erweiterte Auflage. - Stuttgart, 1989.
8. Gluck H., Sauer W.W. Gegenwartsdeutsch (=Sammlung Metzler. Bd. 252). - Stuttgart, 1990.
9. Thurmair M. Standardnorm und Abweichungen. Entwicklungstendenzen unter dem Einfluss der gesprochenen Sprache. In: DaF. - H. 1. - 2002. - S. 3-8.
10. Wegener H. Weil - das hat schon seinen Grund. In: Deutsche Sprache. - H. 4. - S. 289-305.
11. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. - Mannheim; Leipzig; Wien; Zurich: Dudenverlag, 1993. - 1111 S.

Summary

The article deals with the grammar anomalies in present-day German.

І.О.Талаш
аспірантка

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО ВИРАЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ У ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СТИЛІВ

У статті розглядаються особливості функціонування лексичних обставинних конкретизаторів у текстах публіцистичного та інформаційного стилів, а також робиться спроба їх класифікації.

Текст зрозумілий нам настільки, наскільки послідовно у часі розгортаються в ньому події. Адже, сприймаючи текст, людина мимохіть співвідносить текстовий час і реальний. Однак, як справедливо зауважує

І.Гальперін, текстовий і реальний час співвідносяться, але не збігаються [3, с. 87]. Крім того, саме поняття „текстовий час” виявляється складним і багатограним. Тому в мовознавстві розробляються два основні напрямки з цієї проблеми - досліджуються засоби вираження темпоральності та особливості їх функціонування в тексті (Л.Вишня, С.Єрмоленко, А.Загнітко, Р.Куцова, В.Позанська, С.Соколова, В.Харковський), з'ясовується співвідношення тестового і реального часу (О.Бондарко, І.Гальперін, Т.Матвеева, Н.Слюсарева). Слід зазначити, що дослідники, як правило, багато уваги приділяють центральним засобам вираження темпоральності, меншою мірою досліджено периферійні.

У статті зроблено спробу з'ясувати особливості вираження темпоральності лексичними засобами та особливості їх функціонування в текстах публіцистичного та інформаційного стилів.

До лексичних засобів вираження темпоральності відносяться лексичні обставинні конкретизатори темпоральних відношень (термін О.Бондарка) [10, с. 53]. Як зауважує Т.Матвеева, часовий континуум тексту у плані вираження є лексикоцентричною категорією, оскільки лексичні обставинні конкретизатори (далі - ЛТК) завжди підпорядковують собі граматичну семантику дієслівних форм, а не навпаки [7, с. 31]. На особливий статус ЛТК в тексті вказує й О.Бондарко, проте він зауважує, що лексичні обставинні конкретизатори хоча й можуть визначати часовий

план висловлювання, однак це не змінює їх загальноконкретизуючого характеру щодо дієслівних форм [10, с. 54]. На нашу думку, більш переконливо й обґрунтовано визначає статус ЛТК О.Бондарко. Дійсно, без лексичних обставинних конкретизаторів, як слушно зазначає Т.Матвеева, не можливо адекватно щодо вимог комунікації передавати часові відношення у висловлюванні / тексті. Однак, основним засобом вираження темпоральності залишаються все ж таки дієслівні часові форми. Це підтверджують й спостереження над мовним матеріалом текстів публіцистичного та інформаційного стилів. Наприклад: *І треба ж було такому статися — **назавтра** випадково **зустрічаю** в місті свого колишнього однокурсника Миколу Петренка, нині відомого поета, який тоді працював у редакції львівської обласної молодіжної газети (К. - 2002. - №10. - С. 138); **Сьогодні** народ **втратив** довіру до влади через її корумпованість, аморальність, відчуженість від простої людини (В. - 2002. - №1-2. - С. 42).*

У першому прикладі ЛТК *назавтра* у своїй семантиці має вказівку на події, що будуть відбуватися, проте співвідносно із ним дієслово вжито у формі теперішнього часу із семантичним відтінком теперішнього історичного. Семантику граматичної форми дієслова у першому прикладі зумовлює не лексичний обставинний конкретизатор, а загальне темпоральне значення висловлення - події відбуваються у минулому. У другому прикладі ЛТК *сьогодні* за своєю семантикою належить до темпорального плану теперішнього,

однак співвідносне із ним дієслово має граматичну форму минулого із семантичним відтінком перфекта. Лексичний обставинний конкретизатор у другому прикладі лише підкреслює перфектне значення часової дієслівної форми - вказує на актуальність подій, які вже відбулися.

У текстах публіцистичного та інформаційного стилів ЛТК складають значний відсоток від загальної кількості мовних засобів вираження темпоральності, однак частотність вживання лексичних обставинних конкретизаторів у публіцистичних та інформаційних текстах неоднакова. Так, у текстах, що належать публіцистичному стилю ЛТК використовуються інтенсивніше, порівняно із текстами інформаційного стилю. На нашу думку, це зумовлено тим, що в переважній своїй більшості ЛТК не фіксують чітко на часовій осі події, іноді вони потребують уточнення, конкретизації. Наприклад: *24 листопада. ..Ввечері ЦВК покvapливо виголошує перемогу у виборах В.Януковича* (Б. - 2004. - №12. - С.5). ЛТК *ввечері* потребує уточнення щодо дати, коли саме відбувалися описувані події. Функцію такого уточнення виконує дистанційована іменна темпоральна група *24 листопада*. Як правило, інформаційні тексти подають оперативну інформацію, у якій акцентується увага на події. ЛТК допомагають структурувати інформацію, фіксуючи події в часі. Відтак лексичні обставинні конкретизатори починають виконувати композиційну функцію: ЛТК актуалізує темпоральний план, у якому розгортається повідомлення про події.

Аналіз лексичних обставинних конкретизаторів, що функціонують у текстах публіцистичного та інформаційного стилів, дозволяє виокремити за основною функцією, як⁷ виконують у висловлюванні; за будовою; за ступенем тривалості та стійкості вияву темпорального значення; за ступенем наповненості подією часового відрізка; за морфологічним вираженням основного компонента кілька груп ЛТК.

За основною функцією, яку виконують ЛТК у висловлюванні, виокремлюємо:

- 1) ЛТК додаткової конкретизації;
- 2) ЛТК основного позначення темпоральних відношень [10, с. 53].

Основна функція ЛТК у текстах публіцистичного та інформаційного стилів - додаткова конкретизація тих узагальнених дійсних темпоральних відношень, що мають граматичні форми вираження часу, і лише в поодиноких випадках ЛТК перебирають на себе функцію основного засобу визначення темпорального плану висловлювання. Причому простеж⁷ ся тенденція до диференціації умов функціонування ЛТК в публіцистичних та інформаційних текстах. Так, у текстах публіцистичного стилю ЛТК виконують основну функцію позначення темпоральних відношень у таких синтаксичних конструкціях, у яких є предикат, але він не має власної темпоральної характеристики: *А тепер огляньмося на минуле 50-ліття* (Дн. - 2002. - №9-10. - С. 98); *І після розпитої пляшки признався „як братові”, що давно б виїхав звідси, „якби не райком”...* (Б. - 2004. - №10. - С. 146). У першому прикладі завдяки лексичному обставинному конкретизатору *тепер* часове значення висловлення детермінується як теперішній актуальний. У другому⁷ прикладі ЛТК *давно* співвідносить описувані події із минулим.

В інформаційних текстах ЛТК виступають у функції основного засобу вираження темпоральних відношень, як правило, в еліптичних синтаксичних конструкціях: *У 1996 році компанія „Хліб України” налічувала 243 підприємства - нині 81* (УК. - 28.04.2000. - С. 3). Зауважимо, що в даному прикладі ЛТК, крім основної

функції - вираження темпоральності - виконує ще й експресивну функцію, оскільки є складовою стилістичного прийому контрасту.

За будовою лексичні обставинні конкретизатори поділяємо на:

- 1) прості (складаються з одного слова): *тепер, сьогодні, водночас.*;
- 2) складні (прийменникові сполучення): *день при дні, раз у раз, поки не пізно*;
- 3) редулексивні (складаються з повторюваних основ): *рано-вранці, ось-ось, давним-давно.*

Слід зазначити, що ці типи ЛТК мають різний ступінь частотності у текстах публіцистичного та інформаційного стилів. Так, у публіцистичних текстах складний тип ЛТК більш уживаний (8,8%), ніж в інформаційних текстах (4,8%). Причому часові межі, на які вказує один і той же ЛТК, залежно від контексту можуть істотно відрізнятись. Порівняймо: *Час від часу знайомлять з літературними новинками у „Столичные новости”*. А загалом складається враження, що в нас прийнято *„розкручувати” розкручених, через що виникає враження великого ходіння по колу* (СІЧ. - 2002. - №7. - С.59) та *30 листопада... Майдани України продовжують скандувати „Нас багато, нас не подолати”*. *Час від часу ім'я того чи іншого політика або чиновника вигукується в стилі реп з додатком для рими „за грати”* (Б. - 2004. - №12. -

С. 7). У контексті першого уривка ЛТК *час від часу* окреслює більш широкі часові рамки (йдеться про факти, які періодично з'являються у сучасній автору дійсності), ніж те ж ЛТК у контексті другого уривка (події, що розгортаються, мають періодичний характер і відбуваються протягом одного дня).

Лексичні обставинні конкретизатори, що за будовою відносимо до типу редулексивних, в інформаційних текстах нами не виявлено. Цей тип ЛТК представлений досить обмежено в текстах публіцистичного стилю: *Навіть якщо його [слово] замкнути в словники й художні твори, і воно вже **вряди-годи** зроджується з вуст людини - все одно воно живе, хай як в 'язень у в 'язниці, але ж не „живий труп”* (К. - 2001. - №1-2. - С. 116) або *А **рано-вранці**, замалим не удосвіта, в дім лікаря Левинського прибігла операційна медсестра Марія...* (Б. - 2004. - №10. - С. 147).

За ступенем тривалості та стійкості вияву темпорального значення виокремлюємо такі типи ЛТК:

- 1) ЛТК з постійним і стійким темпоральним значенням;
- 2) ЛТК з нечіткими, контекстуально зумовленим темпоральним значенням.

ЛТК з постійним і стійким темпоральним значенням у своїй семантиці мають чітко визначену позицію на часовій осі й у процесі функціонування можуть задавати часовий план висловлювання, вимагаючи певної часової форми від предиката. Так, наприклад, ЛТК *сьогодні* вказує на актуальність описуваних подій, що співвідносяться або в буквальному смислі з сьогоднішнім днем, або мають ширший часовий контекст - сьогоднішня, відповідно й предикат має бути вжитий у формі теперішнього часу: *Це вони - ті, що **сьогодні** в шапках „олігархів” **позують** на екранах телевізорів та **організують** копійчані благодійні обіди, розхпали та розпродали за безцінь усі національні запаси України...* (Дн. - 2002. - №3-4. - С. 107). Дейктичний центр ЛТК *віддавна* розташований у часовому плані минулого, відповідно й предикат повинен мати форму саме минулого часу: *...я була цілковито **переконана** ще **віддавна**, що Ви -*

лауреат Шевченківської премії (Б. - 2000. - №11-12. - С. 3). Однак, ж уже зазначалося, ЛТК, у тому числі й з постійним і стійким темпоральним значенням, не завжди детермінують часову форму предиката, іноді в реченні вони відіграють роль актуалізаторів певного часового плану, на тлі якого розгортаються події, що відбуваються в інших темпоральних рамках: *Нині* внаслідок цього конфлікту влада втратила обидва ці фактори: тобто пропав страх у людей, тому що люди побачили, що можна виступати проти несправедливості влади; з іншого боку — втрачена довіра (Б. - 2001. - №5-6. - С. 23). ЛТК *нині* актуалізує часовий план теперішнього, а в реченні предикати мають форму минулого часу. Таким чином підкреслюється важливість результату подій, що відбулися у минулому, для сучасної автору дійсності.

Зазначимо, що вжитий із заперечною часткою, ЛТК з постійним і стійким темпоральним значенням втрачає ознаки стійкості і постійності і переходить до розряду ЛТК з нечітким, контекстуально зумовленим темпоральним значенням: *Починалося все це, як і вся агресія проти світу, військова, політична, економічна та культурна, - не вчора* (Д. - 2000. - №8. - С. 90). Крім того, як засвідчує наведений приклад, на основну функцію лексичного обставинного конкретизатора - уточнення, деталізація місця події на часовій осі - накладається, ж правило у цьому випадку, ще й експресивна.

ЛТК з нечітким, контекстуально зумовленим темпоральним значенням звичайно не детермінують часової форми предиката, а виконують функції переключення часової перспективи висловлювання, вказівки на порядок розгортання подій, їх тривалості чи плінності, при чому чіткого розташування лексичний обставинний конкретизатор на часовій осі не має. Порівняймо: *Тепер же ми раз і назавжди звільнилися від міцних і довготривалих пут* (В. - 2001. - №1-2. - С. 5) або *Тепер ми зможемо будувати цивільні судна* (В. - 2001. - №1-2. - С. 5). У першому прикладі ЛТК *тепер* підкреслює важливість тих подій, що відбувалися у минулому для сьогодення, а в другому прикладі ЛТК *тепер* виступає точкою відліку для розгортання нових подій, що належать майбутньому.

Зауважимо, що в інформаційних текстах події частіше, ніж у публіцистичних текстах, мають чітку фіксацію на часовій осі. Це, на нашу думку, пов'язано із специфікою комунікативної мети текстів інформаційного стилю - об'єктивовано подати актуальну інформацію, отже, для слухача / читача має бути визначений чіткий часовий орієнтир, до того ж мету необхідно досягти із мінімальною затратою мовних засобів. Цим вимогам відповідають саме ЛТК з постійним і стійким темпоральним значенням, оскільки не вимагають обов'язкової наявності предиката.

За ступенем наповненості подією часового відрізка розрізняємо ЛТК, що позначають:

- 1) час, не маркований відносно ступеня наповненості його подією;
- 2) час, маркований відносно ступеня наповненості його подією.

Слід зазначити, що найбільш поширеними є лексичні обставинні конкретизатори, що позначають час, не маркований відносно ступеня наповненості його подією. Очевидно, пріоритет надається саме цьому типу ЛТК як у публіцистичних, так і в інформаційних текстах, через те, що їх семантика дозволяє передавати перебіг подій динамічно, тоді як ЛТК, що позначають час, маркований відносно ступеня наповненості його подією, створюють ефект застигlosti у часі. Порівняймо: *Сьогодні*

ранку „біло-голубих” майже не видно. Ще **вчора** вони бадьоро зграйками дефілювали вулицею Гру шевського, скандуючи „Янукович! Янукович!”, а вже **сьогодні** їм, здається, все це діло таки достобіса обридло (В. - 2004. - №11-12. - С. 87). У наведеному прикладі події чітко фіксовані на часовій осі (**сьогодні** ранку; **вчора**; **сьогодні**), однак не ясно, чи вони відбувалися протягом всього ранку / вечора / дня, чи були обмежені кількома годинами вказаної частини доби.

Лексичні обставинні конкретизатори, що вказують на час, маркований відносно ступеня наповненості його подією, в аналізованих текстах як публіцистичного, так й інформаційного стилів, позначають абсолютну наповненість / ненаповненість часового відрізка подією: *Якщо ти вважаєш, що я, як і ти, до речі, випадково опинився в політиці... і так надовго в ній затримався (я завжди перебуваю тільки на виборних посадах) - то ти помиляєшся або лукавиш* (Д. - 2002. - №10. - С. 134); *У галицьких містечках і селах євреї жили сотні років і, на відміну від Росії, в нас ніколи не було єврейських погромів* (Б. - 2004. - №10. - С. 150); або ж вказують часову межу, до якої відбувалася подія постійно: *Досьогодні ми не маємо усталеного погляду на державну ідеологію, її необхідність у державному будівництві і функціонуванні* (Д. - 2004. - №8. - С. 102).

Таким чином, можемо зробити такі висновки.

1. Лексичні обставинні конкретизатори в текстах публіцистичного та інформаційного стилів, як правило, уточнюють часове значення предиката, а також можуть визначати часовий план висловлення чи виступати в ролі основного засобу вираження темпоральності.

2. Вибір певного семантичного відтінку часового значення лексичного обставинного конкретизатора, а також ступінь інтенсивності використання певних груп ЛТК залежить від комунікативної мети публіцистичного чи інформаційного стилів.

3. Залежно від стильової належності тексту змінюється частотність вживання ЛТК: у текстах публіцистичного стилю лексичні обставинні конкретизатори більш уживані, порівняно із текстами інформаційного стилю, що відповідає комунікативній меті зазначених стилів.

Список використаної літератури

1. Аспекты общей и частной лингвистической теории текста/ Отв. ред. Н.А.Слюсарева. -М: Наука, 1982. - 190 с.
2. Вишня Л.І. Вживання часової конструкції з родовим безприменниковим в українській мові // Граматичні та стилістичні студії з української та російської мов: Респ. міжвідом. зб. -К.: Наук, думка, 1965. - С. 206-215.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. - М.: Наука, 1981. - 137 с.
4. Ермоленко С.С. Образные средства морфологии: Монография. - К., 1987. - 121 с.
5. Загнітко А. О. Дієслівні категорії в синтагматичі і парадигматичі: Навч. Посібник. - К.: НМКВО, 1990. - 130 с.
6. Куцова Р.А. Пріменникові конструкції із значенням часової попередності у сучасній українській мові // Функціональна граматика: Тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. - Донецьк: Вид-во Донецьк, ун-ту, 1994. -С. 106-107.
7. Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий: Синхронно-сопоставительный очерк. - Свердловск: Изд-во Урал, ун-та, 1990.-172 с.

8. Позанська В.Д. Функціональні можливості темпоральної конструкції з прийменником при в сучасній українській мові // Функціональна граматики: Тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. - Донецьк: Вид-во Донецьк, ун-ту, 1994. -С. 168-169.
9. Соколова С.О. Час та його відображення в граматичних категоріях дієслова //Мовознавство. - 1995. -№4-5. -С. 11-17.
10. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / А.В.Бондарко, Е.И.Беляев, Л.И.Бирюлин и др. - JL: Наука, 1990. - 262 с.
11. Харьковский В.С. Взаимодействия грамматических категорий глагола (опыт анализа) //Вопросы языкознания. - 1990. -№5. - С. 18-35.

Використані джерела

- Б. - „Березіль” - літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки письменників України.
- В. - „Вітчизна” - літературно-художній та громадсько-політичний місячник.
- Д. - „Дзвін” - літературно-мистецький та громадсько-політичний часопис Спілки письменників України.
- Дн. - „Дніпро” - літературно-художній та громадсько-політичний жу рнал.
- К. - „Київ” - літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки письменників України.
- СІЧ - „Слово і час” - журнал Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України та Спілки письменників України.
- УК - „Урядовий кур’єр” - газета органів державної виконавчої влади України.

Summary

The articles investigates the peculiarities of functioning lexical adverbial specifying units in publicistic and informative styles as well as makes an attempt to classify them.

Н.М.Шарманова
асистент

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ АДРЕСАНТНОСТІ В АФОРИСТИЧНИХ МІКРОТЕКСТАХ

У статті розглядається комунікативний аспект української афористики. Здійснено дослідження функціональної типології афоризмів у сучасній українській літературній мові в парадигмі антропоцентричного підходу

Процес породження афоризму як конститuenta загальної текстової будови характеризується переходом „контекст та його відрізок —► відрізок контексту' в мові” [7, с. 138]. Афористичний вислів виступає частиною більшого тексту'. Особливість лінгвальної сутності афоризму полягає в його подвійній природі. З одного боку, він є самостійним висловлюванням, що має всі текстові ознаки й можливість незалежного функціонування, а з іншого - виступає частиною макротексту [9].

Мета нашої статті полягає в дослідженні комунікативного аспекту' української афористики. Мета розвідки передбачає розв'язання таких завдань: по-перше, з'ясувати текстову природу афоризму відповідно до екстраполяції понять „мікротекст” - „макротекст”; по-друге, визначити сутність категорії адресантності й засоби її